

Obrazovne aspiracije u Republici Hrvatskoj

Kojim obrazovnim putem želim ići? Koliko dugo i u kojem se području želim obrazovati? Što želim od obrazovanja? Gdje se želim školovati? Hoće li mi obrazovni put koji odaberem omogućiti pozitivne životne ishode? Što želim biti? Samo su neka od pitanja koje si djeca i mladi postavljaju od ulaska u formalni sustav odgoja i obrazovanja i tijekom svojeg školovanja. Odgovori na ta pitanja ključni su za svakog pojedinca i njihove obitelji, ali nisu ništa manje važni za društvo u cjelini. Znanstveno se ta pitanja istražuju interdisciplinarno unutar koncepta obrazovnih aspiracija. Istraživanja u međunarodnom kontekstu potvrđuju da su obrazovne aspiracije jedna od važnijih odrednica obrazovnih, ali i životnih, izbora i ishoda mladih osoba. Tako se više obrazovne aspiracije mladih povezuju s motivacijom za ispunjavanjem školskih obveza te višim obrazovnim postignućima (Gutman i Akerman, 2008; Gorard, See i Davies, 2012). Obrazovne su aspiracije povezane i s razvojem identiteta, osobnom dobrobiti i rizikom od socijalne isključenosti (Bynner, 2000; Kintrea, St. Clair i Houston, 2011; Sparkes, 1999). Upravo su zbog tog razloga u zapadnom svijetu i postale fokus istraživanja obrazovnih politika usmjerenih njihovom podizanju s posebnim naglaskom na djecu i mlade iz nepovoljnih socioekonomskih okružja te pripadnike određenih deprivilegiranih društvenih skupina (npr. Berrington, Roberts i Tammes, 2016; MacLeod, 2018; Mullen i Goyette, 2019). Iako privlačna, ideja o kauzalnosti obrazovnih aspiracija i pozitivnih osobnih i društvenih ishoda nije posve utemeljena. Gutman i Akerman (2008) ispravno ukazuju na to da aspiracije ujedno predstavljaju i prediktor i produkt nečijih sposobnosti, osobnih karakteristika, socijalizacije, pa i iskustava. Jednako je važna i kronološka perspektiva koju naglašava Gottfredson (2002), a kojom se ističe da obrazovne aspiracije nisu statični koncepti, nego se odnos između njih i ishoda mijenja i razvija tijekom obrazovnog puta. Glavni je mehanizam tih promjena interakcija između razvoja osobe te povećane složenosti obrazovnoga, obiteljskog i društvenog okružja. Zbog osobnog i društvenog značaja, obrazovne aspiracije postaju sve važnijom istraživačkom temom u međunarodnom kontekstu, ali u Hrvatskoj nisu sustavno istraživane. Kako bi se osigurale znanstvene spoznaje o obrazovnim aspiracijama u hrvatskom kontekstu, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu u prethodnom je razdoblju proveo dva velika znanstveno-istraživačka projekta o obrazovnim aspiracijama u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. Dio znanstvenih spoznaja ta dva projekta prikazano je u šest radova koji čine ovaj tematski broj Revije za sociologiju.

Od 2016. do 2019. godine realiziran je projekt koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ), pod nazivom "Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim

razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene” (COBRAS). Taj je longitudinalni istraživački projekt nastavljen programskim sredstvima Instituta i u 2020. godini, a nastaviti će se i u 2021. U istraživanju se koristi nacrt miješanog modela u kojem se kombiniraju kvalitativne i kvantitativne istraživačke metode. U projektu sudjeluje 28 zagrebačkih osnovnih škola te više od 2 700 učenika, roditelja i nastavnika. Kvalitativna faza istraživanja usmjerena je dubinskom ispitivanju obrazovnih aspiracija na 120 trijada sudionika koje čine učenici, njihovi roditelji i učitelji. Na početku istraživanja 2016. godine učenici su pohađali prvi, četvrti i sedmi razred, a sada je najmlađa kohorta već u petom razredu. Kvantitativna istraživačka faza sastoji se od ponovljenih primjena upitnika na učenicima iz 23 zagrebačke škole koji su na početku istraživanja pohađali 4. i 7. razred, a mlađa je kohorta sada u 8. razredu. Ovakvim nacrtom istraživanje predstavlja prvi sustavni pokušaj longitudinalnog istraživanja te teme u Hrvatskoj.

Obrazovne aspiracije, posebice one visokoškolske, među središnjim su temama i drugoga znanstveno-istraživačkog projekta pod nazivom “Analiza stanja i potreba u srednjoškolskom odgoju i obrazovanju vezanih uz informiranje o visokoškolskim izborima i postupcima upisa na studijske programe preko Nacionalnoga informacijskog sustava prijava na visoka učilišta” financiranog od Agencije za znanost i visoko obrazovanje u okviru projekta iz Europskoga socijalnog fonda “Unapređenje sustava osiguravanja i unapređenje kvalitete visokog obrazovanja (SKAZVO)”. U istraživanju je u razdoblju od 2017. do 2018. godine sudjelovao nacionalno reprezentativni uzorak učenika iz 59 srednjih škola širom Republike Hrvatske. Kao i u prethodnom istraživanju, primijenjen je istraživački nacrt miješanog modela koji je uključivao kvantitativnu istraživačku dionicu u kojoj su sudjelovali učenici prvih, trećih te završnih razreda četverogodišnjih i petogodišnjih srednjoškolskih programa te kvalitativnu istraživačku dionicu u kojoj su sudjelovali nastavnici, stručni suradnici, ravnatelji te učenici završnih razreda 33 srednje škole. Ukupno je sudjelovalo 13 785 sudionika, što istraživanje čini jednim od najopsežnijih u području odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

U oba se znanstveno-istraživačka projekta obrazovne aspiracije definiraju na sljedeći način. “Obrazovne aspiracije su ambicije i ciljevi koje učenici i roditelji imaju prema sadašnjim i budućim obrazovnim iskustvima i ishodima. Obrazovne su aspiracije često povezane s obrazovnim postignućem, ali mogu biti u vezi i s učeničkim kognitivnim i konativnim razvojem te ostalim obrazovnim i osobnim elementima. Obrazovne aspiracije učenika i roditelja izrazito su raznolike i stalno promjenjive u interakciji s okolinom” (Jokić i dr., 2019: 9). Definicija u kojoj su naglašeni višedimenzionalnost te kontekstualiziranost i razvojnost obrazovnih aspiracija omogućila je metodološku raznolikost u istraživanju prirode, odrednica i promjena obrazovnih aspiracija tijekom obrazovnog puta učenika. Ona je i osnova konceptualnog okvira

što ga oba projekta dijele. U okviru temeljenom na ekološkoj paradigmi Urija Bronfenbrennera (1974; 1979) formiranje i razvoj obrazovnih aspiracija smješta se u širi ekološki sustav. U samom su središtu tog sustava učeničke obrazovne aspiracije na koje mogu djelovati različite varijable koje sežu od proksimalne razine učenika i njegovih individualnih osobina, preko razine roditelja i obiteljskog okružja te dionika i procesa u razrednom odjelu i školi do najširih društvenih kretanja i utjecaja. Na svakoj od tih razina nalaze se brojne varijable povezane s obrazovnim aspiracijama, a dinamičnosti posebice pridonosi kronološka razina slijedom protoka vremena i odrastanja.

Ovaj tematski broj čine po tri rada iz obaju znanstveno-istraživačkih projekata koji nude uvide u prirodu, odrednice i promjene obrazovnih aspiracija u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju. Odabirom radova željela se prikazati perspektiva različitih dionika te su uključeni radovi kojima se istražuje učenička, roditeljska te perspektiva odgojno-obrazovnih radnika. U metodološkom aspektu tematski broj obuhvaća radove u kojima se koriste isključivo kvantitativni analitički postupci, one u kojima se kombiniraju kvalitativni i kvantitativni postupci te rad koji je temeljen isključivo na kvalitativnim analizama.

U prvom radu "Gimnazija ili četverogodišnja strukovna škola? Osobne i socijalne odrednice odabira vrste srednjoškolskog obrazovanja" autori Šabić, Matić Bojić i Marušić bave se srednjoškolskim aspiracijama učenika 7. i 8. razreda osnovnih škola te ispituju doprinos nekih osobnih i socijalnih odrednica odluke učenika o odabiru gimnazijskog ili četverogodišnjeg strukovnog programa. Obje vrste srednjoškolskih programa omogućuju izravnu prohodnost prema visokom obrazovanju, a odabir između njih nastoji se modelirati na temelju različitih obilježja i procjena samih učenika i njihovih obitelji.

Slijedi rad autora Ristić Dedić i Jokića "Roditeljske srednjoškolske aspiracije za djecu iz perspektive učenika pri kraju osnovnog obrazovanja" u kojem se na eksplorativan način, pomoću istraživanja miješanog modela, zahvaća učenička perspektiva o srednjoškolskim aspiracijama koje za njih imaju njihovi roditelji. Istražuje se priroda i odrednice roditeljskih obrazovnih aspiracija iz perspektive učenika te opisuju složeni obrasci komunikacije i interakcije roditelja i djece o srednjoškolskim aspiracijama i odabiru srednje škole u različitim obiteljskim okružjima s obzirom na obrazovni status roditelja.

Treći rad autorice Kuterovac Jagodić "Doprinosi li dnevno vrijeme korištenja medija predviđanju obrazovnih aspiracija učenika na završetku osnovne škole?" obrađuje posebnu temu značaja izloženosti i korištenja različitih medija za oblikovanje obrazovnih aspiracija učenika 8. razreda prema gimnazijama i strukovnim školama. Doprinos posjedovanja medijskih resursa i dnevno vrijeme korištenja suvremenih medija razmatran je pritom u kontekstu drugih osobnih čimbenika učeni-

ka i socioekonomskih i psiholoških čimbenika njihovih obitelji. Osim toga, u radu su prikazani različiti obrasci dnevnog korištenja medija tijekom radnog dana i vikenda s obzirom na rod i srednjoškolsku aspiraciju učenika.

Slijedi rad “Jednaki i jednakiji: perspektive ravnatelja o državnoj maturi i mogućnostima ostvarivanja visokoškolskih aspiracija učenika strukovnih i gimnazijskih programa u Hrvatskoj” u kojem autori Baketa, Ristić Dedić i Jokić prikazuju rezultate kvalitativnog eksplorativnog istraživanja stavova ravnatelja srednjih škola o postojećem modelu državne mature i korištenju rezultata na ispitima državne mature za upis na studijske programe visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Naglasak analize stavljen je na pitanje jednakosti i pravičnosti u mogućnosti pristupa visokom obrazovanju za učenike strukovnih škola i gimnazija.

U petom radu pod nazivom “Rodna tipičnost visokoškolskih obrazovnih aspiracija tijekom srednje škole: intenzifikacija, konvergencija ili stabilnost” autori Jugović, Matković i Jokić se usmjeravaju na analizu visokoškolskih obrazovnih aspiracija srednjoškolskih učenika iz rodne perspektive. Ispituje se dolazi li do intenzifikacije, konvergencije ili stabilnosti u rodnoj tipičnosti visokoškolskih obrazovnih aspiracija djevojaka i mladića tijekom vremena provedenog u srednjoškolskom obrazovanju. Uz spomenuto, rad se bavi ispitivanjem doprinosa školskog uspjeha, interesa za određena područja studiranja i upisanoga srednjoškolskog strukovnog područja/gimnazijskog programa objašnjenju rodne tipičnosti visokoškolskih aspiracija učenika.

Završni rad autora Puzića, Šabića i Odak “Inozemstvo, Zagreb ili neki drugi grad u Hrvatskoj? Društveno podrijetlo, racionalnost izbora i aspiracije srednjoškolaca prema mjestu studiranja” također obrađuje temu visokoškolskih obrazovnih aspiracija učenika srednjih škola, a za cilj ima ispitati povezanost aspiracija za studiranje u inozemstvu i Zagrebu (u odnosu na neko drugo mjesto) s društvenim podrijetlom učenika i različitim čimbenicima vezanim uz teoriju racionalnog izbora kao što su izbjegavanje silazne društvene mobilnosti, vjerojatnost uspjeha na studiju, procjena društvene vrijednosti obrazovanja i meritokracije u hrvatskom obrazovanju.

Rezultati u prikazanim radovima upućuju na važnost obrazovnih aspiracija u hrvatskom odgoju i obrazovanju te njihovu uvjetovanost različitim osobnim i socijalnim odrednicama. Slijed radova kronološki prati formalno obrazovanje mladih pa se prva tri rada odnose na srednjoškolske aspiracije učenika osnovnih škola. Četvrti rad ukazuje na važnost sustavnih čimbenika vezanih uz pitanja jednakosti i pravičnosti kao temelja mogućnosti ostvarivanja obrazovnih aspiracija mladih ljudi i smanjenja socioekonomskih i obrazovnih razlika u pristupu visokom obrazovanju. Posljednja se dva rada bave visokoškolskim aspiracijama učenika srednjih škola iz rodne i lokacijske perspektive, čime se daju važni odgovori vezani uz smanjenje rodnog stereotipiziranja u obrazovanju te posebice pitanje migracijskih namjera

mladih. Prikazani rezultati poziv su i poticaj ostalim istraživačkim timovima u Hrvatskoj da pristupe interdisciplinarnim i monodisciplinarnim istraživanjima toga važnog znanstvenog koncepta.

Boris Jokić i Zrinka Ristić Dedić, gostujući urednici

LITERATURA

- Berrington A, Roberts S i Tammes P (2016). Educational Aspirations among UK Young Teenagers: Exploring the Role of Gender, Class and Ethnicity, *British Educational Research Journal*, 42 (5), 729-755. <https://doi.org/10.1002/berj.3235>
- Bronfenbrenner U (1974). Developmental Research, Public Policy, and the Ecology of Childhood, *Child Development*, 45 (1), 1-5. <https://doi.org/10.2307/1127743>
- Bronfenbrenner U (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bynner J (2000). *Risks and Outcomes of Social Exclusion: Insights from Longitudinal Data*. London: Institute of Education University of London.
- Gorard S, See BH i Davies P (2012). *The Impact of Attitudes and Aspirations on Educational Attainment and Participation*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Gottfredson GD (2002). Interests, Aspirations, Self-estimates, and the Self-Directed Search, *Journal of Career Assessment*, 10 (2), 200-208. <https://doi.org/10.1177/1069072702010002005>
- Gutman L i Akerman R (2008). *Determinants of Aspirations*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London.
- Jokić B, Ristić Dedić Z, Erceg I, Košutić I, Kuterovac Jagodić G, Marušić I, Matić Bojić J i Šabić J (2019). *Obrazovanje kao cilj, želja i nada – Završno izvješće znanstveno-istraživačkog projekta Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene (COBRAS)*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kintrea K, St Clair R i Houston M (2011). *The Influence of Parents, Places and Poverty on Educational Attitudes and Aspirations*. Glasgow: Joseph Rowntree Foundation.
- MacLeod J (2018). *Ain't no makin' it: Aspirations and Attainment in a Low-Income Neighborhood (Third Edition)*. New York: Routledge.
- Mullen AL & Goyette KA (2019). Aiming High: Social and Academic Correlates of Applying to and Attending 'Reach' Universities, *British Journal of Sociology of Education*, 40 (8), 1072-1089. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1647090>
- Sparkes J (1999). *Schools, Education and Social Exclusion*. LSE STICERD Research Paper No. CASE029.

